

Boek van de maand

Aandacht voor Israël

A.N. Hendriks

Israël houdt - met name na de stichting van de staat Israël - niet alleen politiek de aandacht op zich, ook theologisch is er nog altijd veel rond Israël te doen. Een stroom van publicaties is de tweede helft van de vorige eeuw op gang gekomen, waaraan niet in het minst het onbegrijpelijke lijden van Joden in de holocaust heeft bijgedragen. Al zijn er uitzonderingen, in de meeste dogmatische handboeken krijgt Israël slechts een marginale behandeling. Wanneer het aan de orde komt, dan meestal als een volk dat een unieke rol vervulde met het oog op de komst van Christus. Over het huidige Israël wordt weinig gezegd.

Dr. A. van de Beek, hoogleraar theologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, verrast ons met een doorwrochte studie waarin hij Israël echt een plaats wil geven in de dogmatiek, ja zelfs een poging doet om de betekenis van Israël voor de hele theologie aan te geven. Wie het Oude Testament als heilige Schrift serieus neemt, moet theologisch over Israël nadenken. Te zeer vergeet men dat onze God de God van *Israël* is. Het is belangrijk om van het boek van Van de Beek kennis te nemen, omdat hij een wel heel eigen weg gaat in de weerbarstige vragen waarvoor Israël ons met zijn geschiedenis stelt.

Jezus vervult de Schrift

Hoezeer onze God de God van *Israël* is, zien wij aan de Messias. Van de Beek doet niet mee met de modieuze theologen die in Jezus niet meer zien dan een bijzondere joodse rabbi. Krachtig houdt hij de belijdenis van de vroege kerk staande, dat wij in Jezus Christus te doen hebben met de God van Israël. Het diepste dat van Christus gezegd kan worden, is dat Hij *God* in ons midden is.

Het moderne bijbelwetenschappelijk onderzoek gaat vanuit het Oude naar het Nieuwe Testament. Van de Beek bepleit de omgekeerde richting. Daarin gaan de schrijvers van het Nieuwe Testament ons voor. Vanuit wat er met Jezus gebeurd is, lezen zij terug. Alles wat door de profeten is geschreven, zal aan Hem volbracht worden, zegt Lucas 18:31. Jezus is de *vervulling* van de Schrift. Dat impliceert dat heel het Oude Testament over Hem spreekt en vanuit Hem verstaan moet worden. Zijn weg als Messias doet ons de weg van de gezalfden in het Oude Testament begrijpen. Vooral Saul, de zoon van Kis, wordt 'messias' genoemd. Juist aan Jezus leren we wat er aan Saul zo 'messiaans' is: de gezalfde is de verlorene, zonder gedaante of heerlijkheid, hij gaat een weg die op een mislukking lijkt uit te lopen. Tegelijk verheldert de geschiedenis van Saul ook Jezus' weg als Messias: de Verkorene is de Verworpene, het loopt uit op de dood.

Van de Beek meent dat wanneer wij zo de Schriften lezen, het gesprek met Israël en over Israël gegarandeerd blijft. Israël is in zijn Messias er steeds bij. Jezus is de Vervulling van Israëls heilige Schrift. Israël is de *eerste kring* rond de Messias. Vanuit de gemeenschap met deze Messias voeren wij met de Joden het gesprek.

Het lijden

Vanuit de weg van Jezus valt volgens Van de Beek ook helder licht op de lijdensgeschiedenis van Israël. Die geschiedenis roept zeker na de holocaust indringende vragen op. Wat de auteur daarover schrijft, vind ik het meest boeiende van zijn boek. Het traditionele antwoord dat Israël lijdt omdat het zijn Messias gekruisigd heeft, wijst hij als niet bevredigend af. Hoe verklaren we dan Israëls leed in Egypte en in de dagen van Esther? Waarom kregen de Romeinen geen straf, terwijl zij toch de eindverantwoordelijkheid droegen voor Jezus' kruisiging?

Van de Beek wijst in het spoor van Tertullianus op Jesaja 53. De profetie over de lijdende Knecht. Er is het lijden van de Messias, maar daarmee verbonden ook het lijden van zijn volk. De Joden lijden wel door ongehoorzaamheid, maar hun lijden is wel een lijden *rond* de Messias en *om* de Messias. Als de Messias lijdt, lijdt zijn eigen volk mee. Jesaja 53 spreekt over de Messias, maar tegelijk over de kring van mensen om Hem heen. Wanneer het gaat om Israëls lijdensgeschiedenis, dan moeten we eerst naar Jezus kijken. Als zijn weg een lijdensgeschiedenis is, dan is ook de weg van Israël een lijdensverhaal.

Jezus is de Zoon van God. Maar typerend is voor dit zoonschap het 'overgegeven worden' waarvan Romeinen 8:32 spreekt. Doordat Van de Beek de betekenis van de verrijzenis minimaliseert, kan hij het dragen van Gods oordeel als wezenlijk voor Christus als de Zoon van God zien. 'Het goddelijk zoonschap blijkt in de lijdensgeschiedenis' (p. 95). Juist aan het kruis is Jezus de Zoon van God. Vanuit dit zoonschap van Jezus benadert hij dan wat het Oude Testament zegt over *Israël* als Gods zoon (Ex. 4:22-25). Israël is daarin zoon van God, dat het om Gods wil de ganse dag wordt gedood. God kastijdt zijn zoon. Kind van God zijn betekent leven met een verterend vuur. Israël is tot dit lijden uitverkoren. Het moet God dienen, maar Jozua heeft al bij voorbaat gezegd dat het dit niet kan (Joz. 24:19). In het dragen van dit lijden verheerlijkt Israël de Naam.

Vanuit Jezus' lijden valt er licht op het lijden van Israël, valt er ook licht op Auschwitz. Het gaat daar om het lijden van het volk van de God die zo in de wereld is: in zijn zoon die lijdt ter wille van de Naam, in een zoonschap dat staat in het teken van de dood. De geschiedenis van Gods zoon is niet anders dan het verhaal van kruisen, pogroms en concentratiekampen. Juist als zoon van God is Israël net als Jezus veracht en gehaat.

Van de Beek gaat ver in zijn verbinden van het lijden van Christus als de Zoon en het lijden van Israël als Gods zoon. De Joden *delen* als kring rond de Messias in diens lijden. Het leed heeft altijd te maken met schuld. Israël draagt schuld, omdat het God niet heeft gediend. Daarom is het lijden geen lot, maar een oordeel. Tegelijk is er sprake van een schuld die Israël te boven gaat. De messiaanse mensen dragen het hele Oude Testament door ook het oordeel over de wereld. Geconcentreerd is dit laatste bij Jezus het geval. Maar ook bij Israël is er sprake van. De Joden hebben Christus gekruisigd. Maar juist omdat zij zonen van God waren, kregen zij het zwaarder te verduren dan de Romeinen. En daarin droegen zij ook het oordeel over de wereld. Zij participeerden in hun oordeel in het oordeel van de Messias. Van de Beek komt zelfs tot de uitspraak: 'Het is een verzoenend lijden zoals het lijden van Christus verzoenend is' (p. 137).

De auteur meent dat vanuit dit alles 'misschien' theologisch iets te zeggen is over de holocaust. Het is de Joden overkomen omdat zij Gods volk zijn en het lijden dragen van Gods gezalfde. Daarbij is dit lijden nooit los te zien van Israëls eigen zonden. Het heeft Gods geboden niet gehouden, zoals Jozua reeds aankondigde. Verder moeten we zeggen dat Israël voor zijn overtredingen 'onevenredig zwaar' gestraft wordt. Dat komt voort uit het feit dat het Gods volk is. Maar met dit alles is de holocaust nog niet geheel verklaard. Het lijden van Israël reikt veel verder dan de eigen schuld. De holocaust betekent de ontmaskering van de

wereld en de verheerlijking van de Naam. De Joden leden, opdat de wereld zou erkennen dat God Góð is. Zo heeft de holocaust hen des te meer gebonden aan hun God! ‘Om uwentwil worden wij de ganse dag gedood’, de vreselijke dingen die in Auschwitz gebeurden, mogen de Joden zien als daden van vijandschap tegen God.

Het beloofde land

Ik moet helaas met grote stappen door het intrigerende boek van Van de Beek. Toch wil ik niet onvermeld laten wat hij zegt over het *land* dat de Here Israël beloofde (vgl. Gen. 12:7; 24:7). Ik doe dat omdat Van de Beek uiteindelijk ook uitkomt bij het conflict tussen Joden en Palestijnen, dat nog altijd de politieke gemoederen heftig bezighoudt.

De schrijver benadrukt dat ‘thora’ en ‘land’ onlosmakelijk verbonden zijn. De geboden zijn ingebed in het verhaal van de weg naar de vervulling van de landbelofte. De hele thora is voorbereiding voor en gericht op het leven van Israël in het beloofde land. Jozua tot en met Koningen schetsen het leven in dat land. Daarbij blijkt dat Israël er nooit vanzelfsprekend woont. Wanneer Israël ontrouw aan de geboden is, komt ook het bestaan in het land onder druk te staan. Latere profeten verkondigen dat ongehoorzaamheid tot ballingschap zal leiden, maar ook dat God zijn volk niet in de steek zal laten. Dat laatste betekent stevast dat er terugkeer komt naar het land van de belofte. Nergens vinden wij de gedachte dat Israël ook wel ergens anders volk van God kan zijn.

Er woont vandaag weer een Israëlitisch volk in het land! Christenen hebben eeuwen de Bijbel gelezen, zonder dat het hun opviel dat aan Israël het land was toegezegd. Pas na de Reformatie komt daar onder gereformeerden aandacht voor (de Engelse puriteinen!). Nu staat Israël al weer jaren op de politieke kaart. Wat betekent deze terugkeer? Van de Beek meent dat wanneer wij theologisch vasthouden aan de bijzondere plaats van Israël, wij ook niet om het *land* heen kunnen. In het verlengde van de belofte aan Abraham is de huidige staat Israël ‘een theologisch gegeven’.

De auteur ziet de huidige staat Israël niet als de vervulling van de thora. Israël woont niet ‘van Dan tot Berseba’. Het hart van het land, Judea en Samaria ontbreken. Kwantitatief is de staat Israël niet gelijk te stellen met terugkeer naar het land van de belofte. Maar kwalitatief is dat nog minder mogelijk. Want ‘terugkeer’ is vóór alles bekering, het doen van de geboden. De staat Israël is een seculiere staat.

Indertijd gaf God Israël het land. Maar dat ging wel ten koste van de Kanaänieten. Het ging ook met groot geweld. De oorspronkelijke inwoners moesten verdelgd worden.

Mag Israël nog geweld toepassen? Van de Beek stelt: ‘Theologisch staat de vraag zo op zijn scherpst geformuleerd: kunnen we het Oude Testament handhaven als canon zonder de radicale consequentie van geweld tegen de niet-Joodse bewoners van het land voor onze rekening te nemen? Uiteindelijk komt de vraag naar Israël in de christelijke theologie hierop neer’ (p. 340). De auteur beseft dat in Genesis 15:16 en Deuteronomium 9:5 een link gelegd wordt naar de goddeloosheid van de oorspronkelijke bewoners van het land. Omdat de maat van hun zonde vol was, moest Israël korte metten met hen maken. Maar dit is de visie van ‘een kleine radicale groep’. Historisch onderzoek heeft uitgewezen dat de verovering helemaal niet heeft plaats gevonden in één generatie, zoals het boek Jozua suggereert. Maar het zijn wel de teksten van deze extreme groep die canoniek zijn geworden. Van de Beek kan het niet rijmen met een God die geen lust heeft aan de dood van de zondaar. Hoe komen we hieruit, zonder het Oude Testament bij de schroothoop te zetten?

Van de Beek redeneert ook nu weer vanuit *Christus* als de Vervulling van de thora. Hij heeft het geweld gedragen en het leven in de vrijheid van de Geest gebracht. De landbelofte overstijgt het ceremoniële in de wet van Mozes. Israël zal in die vrijheid moeten leven en dan

ook het land ontvangen als een geschenk van God. De nieuwe orde van Christus is: 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door mijn Geest zal het geschieden.' Israël is de eerste kring rond de Messias. Daarom is het ook de eerste die moet erkennen dat Hij aan het geweld is gestorven, en dat het het geweld moet afzweren in een nieuw leven met Christus. De huidige staat Israël is niet een teken dat de landbelofte vervuld wordt, maar een manifestatie van Israëls ongehoorzaamheid. Het is niet door God gegeven, maar de Joden hebben het zich toegeëigend zonder de gerechtigheid van de Geest.

Christenen hebben hier een grote verantwoordelijkheid. Israëls vrede komt alleen wanneer het zijn Messias vindt. Maar dat vinden zal er niet zijn, zolang christenen zich niet van harte bekeren en zo leven, dat Israël tot jaloersheid wordt gewekt. Met hun traagheid en lauwheid houden christenen het conflict in het Midden-Oosten in stand en blijft Israël een steen des aanstoots. Pas als de volheid van de heidenen ingaat, zal Israël vrede in Christus vinden.

Kritische kanttekeningen

Er staat veel in het boek van professor Van de Beek. Veel dat verhelderend is, ook veel dat om tegenspraak roept.

Zeer te waarderen is dat Van de Beek zoveel moeite doet om Israël theologisch te plaatsen. Het doet goed de auteur te horen pleiten voor een lezen van het Oude Testament vanuit Christus. Ik noteer dankbaar dat de auteur Jezus belijdt als de Zoon van Israëls God. Dat is wat anders dan het spreken van H.M. Kuitert over Jezus als een bijzondere Jood. Maar ik heb er grote moeite mee wanneer Van de Beek het zoonschap van Christus getypeerd ziet door het dragen van het oordeel. Hij doet daarmee geen recht aan de betekenis van de verrijzenis en miskent dat Paulus schrijft dat Jezus juist door zijn *opstanding* verklaard is Gods Zoon te zijn in kracht (Rom. 1:4). Tot de *opgestane* Heer zegt dan ook Tomas: 'Mijn Here en mijn God' (Joh. 20:28).

Doordat Van de Beek zo het zoonschap en het messiasschap van Jezus interpreteert, heft hij ten onrechte Saul als *de* gezalfde op het schild ten koste van David. Het komt mij voor dat vanuit Christus niet Saul op de voorgrond gesteld moet worden, maar David. De Messias wordt niet naar Saul genoemd, maar wel naar David (vgl. bijv. Ez. 34:23). Wanneer Van de Beek hier niet zo eigenzinnig met de Schrift was omgegaan, had hij er misschien ook oog voor gehouden dat er over de messianiteit meer te zeggen is dan het dragen van het oordeel. De profetie van Jesaja 53 (de lijdende Knecht) is gevat in de gouden lijst van *verhoging* (vgl. Jes. 52:13; 53:10).

Ik heb er respect voor dat Van de Beek probeert het lijden van het Joodse volk theologisch te verhelderen. Maar ik kan niet meegaan met zijn verklaring van dit lijden. Ik geloof er niets van dat Israël tot lijden is uitverkoren. Wanneer het gaat over Israëls verkiezing, horen wij heel andere dingen (vgl. Deut. 7:6; 14:2). Ook is niet vol te houden dat dit lijden gevolg was van de onmogelijke positie waarin Israël verkeerde: wonen bij een 'verterend vuur', een God die alles vraagt. God gaf juist de dienst van de verzoening om dit mogelijk te maken. Daarbij was er zijn heiligend werk. Het 'heilig zult gij zijn' rustte op het 'Ik ben de HERE, die u heilig' (Lev. 20:8; 22:32). Wat Jozua zegt (vgl. Joz. 24:19), is niet de tekening van een situatie waartoe Israël gedoemd is, maar een waarschuwing aan Israël om niet lichtvaardig te denken: wij kunnen het allemaal wel!

Vanuit Christus' Zoon-zijn tekent Van de Beek ook Israëls zoonschap met donkere kleuren. Het komt me voor dat het Oude Testament anders spreekt. Lees alleen maar hoe rijk Mozes in Deuteronomium 32 Gods zorg voor zijn zoon Israël bezingt, en wat een toekomst de Here zijn kinderen belooft, wanneer zij in zijn wegen gaan (Deut. 28:1-14). Als Gods zoon zou Israël gesteld worden 'tot een hoofd en niet tot een staart', ja de belofte klonk: 'gij zult enkel opgaan en niet neergaan.'

Ik begrijp niet hoe Van de Beek kan zeggen dat ook het lijden van Israël *verzoenend* is en dat het participeerde in het oordeel van de Messias. Hij baseert zich op een aanvechtbare exegese van Jesaja 53, miskent dat mensen enkel voor hun eigen zonden worden gestraft (vgl. Ez. 18:20) en doet tekort aan Hem van wie alleen gezegd wordt dat Hij het Lam van God is dat de zonde van de wereld wegneemt (Joh. 1:29).

Van de Beek honoreert te weinig dat wat van Israël eeuwenlang gold, nu van toepassing is op de kerk van het Nieuwe Testament. Zij vormt nu het volk van 'de heiligen', 'de geliefden', 'de uitverkorenen' en 'de geroepenen' (vgl. Rom. 1:7; 1 Tess. 1:4; 2 Tim. 2:10; 1 Kor. 1:2). Wat eertijds Israël mocht zijn, is nu de gemeente: een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterschap, een volk Gode ten eigendom (1 Petr. 2:9).

De Joden zijn niet meer Gods uitverkoren volk. Wat niet betekent dat de Here niet meer denkt aan het verleden en dat Hij zijn oude volk afgeschreven heeft. Paulus leert ons in Romeinen 11 dat er nog een open deur voor Israël is als het volk 'dat Hij tevoren gekend heeft' (vers 2). Het lijden van de Joden blijft ons voor vragen stellen. Wij kunnen het niet simpel verklaren vanuit het 'Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!' (Mat. 27:25). Latere generaties dragen niet mee de ongerechtigheid van hun vaders, leert Ezechiël 18:20. We mogen misschien wel zeggen dat de lijdensgeschiedenis van het Joodse volk laat zien hoezeer God nog met dit volk bezig is. Tegelijk vergeet ik niet dat hier ook op andere aspecten gewezen kan worden.

Omdat Israël niet meer het uitverkoren volk van God is, gaat wat Van de Beek schrijft over de landbelofte, niet op. Nergens komt het Nieuwe Testament daar voor het Joodse volk op terug. Integendeel, de erfenis is nu Gods koninkrijk (Mat. 25:34; Gal. 5:21), de nieuwe aarde (Mat. 5:5), het nieuwe Jeruzalem (Op. 21:7). Naar dat 'land' is het volk op weg waarop God 'van meet aan bedacht geweest is' (Hand. 15:14). Een volk, bestaande uit 'de volheid der heidenen' (Rom. 11:25) *en* uit het 'overblijfsel naar de verkiezing der genade' van Israël. Ik waardeer dat Van de Beek Israël ook theologisch op de kaart wil zetten. Wij mogen Gods oude volk niet vergeten. Wat Paulus schrijft in Romeinen 9-11, zal ons steeds weer tot het gebed voor de bekering van Joden moeten dringen. Ik leerde van Van de Beek dat het ons ook kritisch doet kijken naar ons leven. Zijn wij christenen die Joden tot jaloersheid wekken? Maar de manier waarop professor Van de Beek Israël op de kaart zet, roept tegenspraak op.

N.a.v.: A. van de Beek, DE KRING OM DE MESSIAS. ISRAËL ALS VOLK VAN DE LIJDENDE HEER, Zoetermeer 2002, 453 p., ISBN 90 2113 897 2. Prijs € 25,-.